

Анатолій Марценюк

НАЦІОНАЛЬНИЙ РУХ СХІДНОЇ ГАЛИЧНИНИ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ (1920–1930-І РР.) У ВІТЧИЗНЯНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

У статті автор аналізує стан і перспективи вивчення вітчизняною історіографією проблеми національного руху Східної Галичини у міжвоєнні роки ХХ ст.

Ключові слова: національний рух, Східна Галичина, міжвоєнний період, діаспорні вчені, радянські дослідники, сучасна національна історіографія.

На сучасному етапі становлення української нації та держави історіографія відіграє важливу роль у процесі формування національної свідомості суспільства, переосмислення місця і ролі України в світовій історії. Особливо актуальною постає проблема утвердження історіографії українського національного руху у міжвоєнний період (1920–1930-і рр.), що стала приводом до поширення сучасної національної свідомості серед українського населення.

Важливим завданням сучасної історіографії є подолання одновимірності методологій і стереотипів, які характеризують історіографічні праці минулого, формування ідеологічно неупередженого наукового пізнання української історії.

Дослідження національного руху за добром фактичного матеріалу, змістом, особливо за своєю концепцією, можна об'єднати у три групи. Перша – це праці радянських дослідників; друга – праці науковців Західної України (до 1939 р.) та в еміграції; третя група – творчі здобутки науковців доби незалежності України.

У сучасній історіографії подекуди зберігається витворений на початку 1990-х років стереотип протиставлення “наскрізь заідеологізованої” радянської історіографії діаспорній. Насправді ця риса властива їм обом: ідейна заангажованість зумовлювалася протистоянням двох політичних систем; дух конфронтаційності знижував наукову вартість праць, а надмірна заполітизованість призводила до однобічних оцінок і висновків. Однак серед науковців молодшої генерації діаспори поступово переважило розуміння необхідності толерантного ставлення і творчого використання всієї історичної спадщини [1; 4].

Р. Шпорлюк [15], Г. Касьянов [7], Я. Калакура [6] зазначають, що у Західній Україні в міжвоєнний період, незважаючи на тяжкі політичні та матеріальні умови, продовжувалась діяльність українських істориків. Її осередком було Наукове товариство ім. Т. Шевченка, в якому працювали С. Томашівський, І. Крип'якевич, О. Терлецький, Т. Коструба та ін.

Відомий діаспорний дослідник І. Лисяк-Рудницький [11], розглядаючи історію українського націоналізму, запропонував розрізняти націоналізм у широкому значенні, однозначний з патріотизмом і самостійництвом та у партійно-політичному сенсі, використовуючи добре відомий в політологічній та соціологічній літературі термін “інтегральний націоналізм”. Інтеграл-націоналістичний напрямок як один з трьох головних ідеологічних та політичних напрямків (націонал-демократичний та націонал-комуністичний), що пов'язаний з ідеями Д. Донцова, реалізувався ОУН. Українські націоналісти, як цілком слушно зауважує учений-історик С. Кульчицький, відкинули демократизм своїх попередників – будівничих Української і Західноукраїнської Народних Республік, бо вони вважали, що демократизм загубив справу національного визволення.

У своїй праці “При джерелах українського інтегрального націоналізму” З. Книш [8] переконливо доводить, що джерела, з яких утворився організований націоналізм були і залишаються актуальними. Автор наголошує на тому, що держава, в розумінні основоположників ОУН, не була вартістю собі, але основним засобом до досягнення

3. Книш [8], апелюючи до міжнародного права, виводить формулу, за якої для виникнення держави необхідні три елементи: територія, людність і влада. Автор підкреслює, що право націй на свою незалежну державу є визнаним суб'єктом міжнародного права.

Таку ж логічну лінію проводить Д. Андрієвський [7], зазначаючи, що для втримання і розбудови нації необхідна власна державна організація. Тільки в умовах національної державності Україна стане творчою.

Р. Шпорлюк [15] зазначає, що національний рух міжвоєнного періоду носить характер національно-визвольної боротьби. Найвпливовішою серед цих партій було Українське національно-демократичне об'єднання (УНДО), створене у Львові в липні 1925 р. Створення УНДО означало, по суті, переливання старого вина у нові міхи: воно мало ту саму програму й тих самих лідерів, що й довоєнна Українська національно-демократична партія. Слабким місцем у діяльності УНДО був її регіональний характер. Українці Галичини розбудували сильне громадянське суспільство, що охоплювало різні сфери національного життя: від виробництва сільськогосподарської продукції, до витворення наукових і культурних вартостей. Він піддав нищівній критиці тогочасний український національний рух. Причини поразки українського руху, на його думку, крилися у захопленні провідних його ідеологів – М. Драгоманова, М. Грушевського, І. Франка – ідеалами вселюдського братерства й справедливості. Раціоналізму попередніх поколінь українських політиків він протиставляв ірраціоналізм і волюнтаризм, пацифізму – імперіалізм, лібералізму – інтерес нації над усе, демократії – принцип ініціативної меншості і творчого насильства. Все друге міжвоєнне десятиліття (1929–1939) пройшло у гострій боротьбі між прихильниками еволюційної й революційної, легальної і нелегальної тактики.

Я. Пеленський [9] розглядає національний рух у Східній Галичині міжвоєнного періоду, як важливий процес національної ідентифікації. Автор пояснює це тим, що у 1920-х рр. польський уряд аби розбити єдність українського руху підтримував регіональні тенденції серед менших етнічних груп – лемків, гуцулів і бойків, а також русофільський рух у Галичині. Польська влада намагалася повернути процес самоідентифікації галицьких українців до стану, що існував ще перед кінцем XIX ст. Офіційні документи свідомо уникали окреслення “український”, замінюючи його старими термінами “русинський” або “руський”. При цьому “русини” трактувалися не як окрема нація, а як “етнографічний матеріал” для будівництва польської або російської націй.

І. Лисяк-Рудницький [10] характеризував політику міжвоєнної Речі Посполитої щодо українців словами: “Це гірше, ніж злочин, це – дурість”. Післявоєнне влаштування кордонів багатьом західним українцям здавалося найгіршим з усіх можливих.

Ю. Сливка [12, с. 142], аналізуючи у своїх працях соціально-економічне становище українців-галичан, робить висновок, що у другій половині 30-х років посилюється польський шовінізм та його агресивні акції проти українців. Натовпи поляків плундрували українські установи, переслідували і цькували українців. Особливою жорстокістю відзначалися напіввоєнізовані загони польських “стрільців”, що переслідували і громили українські організації, особливо культурні. Їх підтримували воєнні кола та релігійні католицькі діячі.

М. Швагуляк [14] та О. Гермайзе [2] зазначають, що все міжвоєнне десятиліття (1929–1939) пройшло у гострій боротьбі між прихильниками еволюційної й революційної, легальної і нелегальної тактики. Коновалець та його оточення бачили вихід з політичної кризи у створенні нової масової організації, яка, відмежовуючись від “угодовців”, могла б вести одночасно і легальну, і нелегальну роботу. Така організація – Організація українських націоналістів (ОУН) – була заснована в результаті злиття УВО й націоналістичних студентських організацій наприкінці січня – на початку лютого 1929 р. на установчому з'їзді у Відні. Створення ОУН було спробою “нелегального сектору” добудувати собі зверху “легальний” замість старого, ураженого “угодовством”. При цьому УВО мала й надалі зберігати свою організаційну самобутність й продовжувати виступати як підпільна прибудова до українського табору.

“Енциклопедія українознавства” повідомляє, що фінансування ООН здійснювалося за рахунок “фондів, вивезених січовими стрільцями з України, дотації уряду УНР на формування відділів у Чехословаччині”. Становлячи більшість сільського населення, українці перебували у меншості серед населення великих і середніх міст. Як і в “старі добрі австрійські часи”, соціальні відмінності співпадали з національними. Український селянин чув себе покритвдженим польським, мадярським чи румунським поміщиком і нерідко ворогував з євреєм – власником сільського магазину, який небагато платив за сільські продукти й дорого брав за промислові товари [13, с. 70].

Міжвоєнні роки були періодом загального занепаду ідеї демократії й оформлення авторитарних й тоталітарних режимів. Центральна і Східна Європа стали основним тереном зародження тоталітаризму як ідеології і політичної системи.

Список використаних джерел

1. Білокінь С. Про становище історичної науки в Україні / С. Білокінь // Український історик. – 1990. – Ч. 1–4. – С. 138–144.
2. Гермайзе О. Нариси з історії революційного руху на Україні / О. Гермайзе. – К.: Книгоспілка, 1926. – Т. 1. – 387 с. 3. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX століття / Я. Грицак. – К: Генеза, 1996. – 360 с.
4. Дашкевич Я. Політичне ошуканство чи провокація? Крах українізації 20-х – 30-х рр. / Я. Дашкевич // Україна вчора і нині. Нариси, виступи, есе. Київ, 1993. С. 78–88.
5. Зашкільняк Л. Методологічні аспекти світового історіографічного процесу і сучасна українська історична наука / Л. Зашкільняк // Українська історіографія на зламі XX і XXI століть: здобутки і проблеми: кол. монографія / за ред. Леоніда Зашкільняка. – Львів: Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2004. – С. 24–56.
6. Калакура Я. С. Українська історіографія: курс лекцій / Я. Калакура. – К.: Генеза, 2004. – 496 с.
7. Касьянов Г. Становлення політичного тоталітаризму в Україні у 1920 – 30-і рр.: соціально-психологічний фон / Г. Касьянов // Другий Міжнародний конгрес українців. Львів, 22–28 серпня 1993 р. Доповіді і повідомлення. Історія. Ч. II. Львів, 1994. – С. 48.
8. Книш З. При джерелах українського націоналізму / З. Книш. – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 1994. – 126 с.
9. Пеленський Ярослав. Україна в польській опозиційній публіцистиці / Я. Пеленський // Подляський Казімеж. Білоруси–литовці–українці: наші вороги – чи брати? – Мюнхен. – 1986. – С. 17.
10. Потульницький В. А. Україна і всесвітня історія. Історіографія світової та української історії XVII–XX століть / В. Потульницький. – К.: Либідь, 2002. – 480 с.
11. Рубльов О. С. Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних та культурних процесах (1914–1939) / О. Рубльов. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2004. – 648 с.
12. Сливка Ю. Ю. Західна Україна в реакційній політиці польської та української буржуазії (1920–1939) / Ю. Сливка. – Київ, 1985. – С. 142.
13. Фурман Д. Украина и мы. Национальное самосознание и политическое развитие / Д. Фурман // Свободная мысль. – № 1. – 1995. – С. 70.
14. Швагуляк М. Суспільно-політична ситуація у Західній Україні на початку 30-х рр. XX ст. / М. Швагуляк. – К.: Генеза, 1996. – 243 с.
15. Шпорлюк Р. Польські рефлексії / Р. Шпорлюк // Сучасність, 1981. – № 3–4. – С. 157.

Анатолій Марценюк

НАЦИОНАЛЬНОЕ ДВИЖЕНИЕ ВОСТОЧНОЙ ГАЛИЦИИ МЕЖВОЕННОГО ПЕРИОДА (1920–1930-Е ГГ.) В ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ИСТОРИОГРАФИИ

В статье автор анализирует состояние и перспективы изучения отечественной историографией проблемы национального движения Восточной Галиции в межвоенные годы XX в.

Ключевые слова: национальное движение, Восточная Галиция, межвоенный период, диаспорные ученые, советские исследователи, современная национальная историография.

Anatoliy Martsenyuk

NATIONAL MOVEMENT OF EASTERN GALYCYNIA THE PERIOD BETWEEN THE I AND II WORLD WAR (1920–1930) IN DOMESTIC HISTORIOGRAPHY

The article examines the status and prospects of studying the problem of domestic historiography of the national movement in Eastern Galycynia in the period between the I and II World War of the twentieth century.

Key words: National Movement, Eastern Galycynia, the period between the I and II World War, Diaspora scientists, Soviet researchers, the current National Historiography.